

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

3. A transzendentális szubjektum. (Kant)
3. 3. Kant cogito-kritikája *A tiszta ész kritikája* Paralogizmus-fejezetében. (1)

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító:
EFOP-3.4.3-16-2016-
00014



3. 3. A transzcendentális szubjektum. (Kant) Kant cogito-kritikája *A tiszta ész kritikája* Paralogizmus- fejezetében. (1)

A szemelvények az alábbi kötetből származnak:

Kant, Immanuel: *A tiszta ész kritikája*. (Ford. Kis János) Atlantisz, Bp., 2004.

*

A kanti ismeretkritika premisszája tehát, hogy az objektív megismerés lehetőségfeltételeit a szubjektivitásban kell keresnünk. Első pillantásra úgy tűnhet, alaptörekvését és -intencióit tekintve Kant nem távolodott el számottevően a descartes-i alapoktól, azonban látni fogjuk, hogy a transzcendentális filozófia a karteziánus ismeretelméletnél jóval komolyabban kívánja venni az a prioritás követelményét.



A cogito-érvet érintő kritika központi állítása, hogy azzal, hogy annak evidenciája, a szó legszorosabb értelmében, nem „tisztá és elkülönített”, hiszen a gondolkodás tapasztalatából ered, így nem tekinthető a priori bizonyosságnak. **Descartes tehát, állítja Kant, szubsztancializálja a gondolkodó szubjektumot**, ezáltal „álkövetkeztetéssé” téve a cogito-érvet.

Lássuk, hogyan érvel Kant.

A „Gondolkodom” állítása Kant szerint mindenekelőtt a lélek/Én és a test megkülönböztetésére szolgál, amennyiben a megismerés mint olyan alaphelyzetét, ti. az alany-tárgy viszonyt általában lehetővé tevő belső és külső közti különbségtételt rögzíti.

A *cogito* appercepciója tehát nem más, mint az Én empirikus tapasztalattól független, belső észlelése, mely azután minden további megismerés lehetőségfeltételül szolgál. Az Énre mint megismerő szubjektumra vonatkozó vizsgálódás tehát „**racionális lélektan**”, amely azonban csak akkor tekinthető tisztá tudománynak, ha az alapjául szolgáló evidencia (ti. a „Gondolkodom”) az Én transzcendentális predikátumain kívül semmi mást nem tartalmaz.

Ennek megfelelően, a kategóriák tábláját alapul véve, a „**racionális lélektan topikája**” a következőképpen fest:

- (1) A lélek *szubsztancia*,
- (2) minősége szempontjából *egyszerű*,
- (3) létezése különböző időpontjainak szempontjából számszerűen azonos, vagyis *egység* (nem sokaság),
- (4) viszonyban áll a térben foglalt, *lehetséges* tárgyakkal.

A lélek (*anima*) eszerint maga a gondolkodó szubsztancia volna, „az anyagban rejlő élet princípiuma” (i. m. 333-334. o.), mely spiritualitása (ti. anyagtalan, egyszerű, önazonos) révén halhatatlan. Kant szerint alaptalan a transzcendentális lélektan a tiszta ész tudományának tekinteni, mely a gondolkodó szubsztancia természetére vonatkozik, miközben tárgya valójában az Én önmagában tartalmatlan képzelet, mint „ama puszta tudat, mely valamennyi fogalmunkat kíséri” (i. m. 334. o.).

Az Én nem más, mint a gondolatok **transzcendentális szubjektuma** (x); önmagában tehát nem ismerhetjük meg, csak predikátumai (ti. a gondolatok) révén.

Eszerint tehát a dolgoknak az elgondolhatóság *a priori* feltételeivel kell rendelkezniük, míg magáról a gondolkodó lényről csakis az **öntudat** révén szerezhetünk ismeretet. A cogito-érv azonban hibás, mert nem vesz tudomást arról, hogy **az öntudat – amennyiben *a priori* kíván maradni – nem tartalmazhatja a létezés semmilyen tényleges észlelését, kizárólag annak lehetőségét.**

A „Gondolkodom” tétel problematikus elemzése végül annak felismeréséhez vezet, hogy **az öntudat móduszai nem kategóriák** (ti. objektumokra vonatkozó értelmi fogalmak), **pusztán logikai funkciók.** Az önmagára reflektáló Én tárgyként adódik önmaga számára, ekkor azonban „nem a *meghatározó* Én tudata az objektum, hanem csupán a *meghatározható* én tudata.” (336)

Ellenőrző kérdések:

1. Mivel magyarázza Kant a cogito-érven alapuló „racionális lélektan” paralogizmusait?
2. Miért nem lehet materialista alapon megismerni az ént mint gondolkodó szubjektumot?
3. Hogyan érvel Kant test és lélek viszonyának hagyományos dualista felfogásával szemben?